

Írta: Jásper Éva

SZOCIÁLIS MUNKA EGY LAKÓOTTHONBAN ÉLŐ, ÉRTELMILEG SÉRÜLT FIATALLAL ÉS CSALÁDJÁVAL

ELŐZMÉNYEK

B. 1994-ben nyert felvételt otthonunkba, ő volt az első kliensünk. Első találkozásunk egy gyermek mentálhigiénés osztály volt, ahol B-t epilepsziával kezelték. A 17 éves fiút hozzánk ajánló védőnő véleménye szerint B-t azonnal ki kell emelni a környezetéből, mert elhanyagolják a szülei, nappal kizárják az utcára, ahol B. állandóan verekedésekbe keveredik. Találkozásunkkor B. valóban tele volt „harcí” sebekkel, lehajtotta a fejét, nem nézett a szemembe, és kérdéseimre csak rövid tömondatokban válaszolt. Megbeszéltük a védőnővel, hogy elmennek a pszichiátriai, gyógypedagógiai szűrésre, majd a szülőkkel együtt jelentkeznek nálunk.

B. RÖVID ÉLETTÖRTÉNETE

A szülőkkel folytatott beszélgetés során a következő információkat tudtam meg B-ről. 1977-ben született második gyermekként, édesanyja első házasságából. Édesanyja nem vett észre semmi különösöt B. fejlődésében, normálisnak találta. Hideg zuhanyként érte a hír, amikor az iskolaérettségi vizsgálatok után az áthelyező bizottság elé küldték őket. Ott megállapították, hogy B. enyhén értelmi fogyatékos, és kiegészítő iskolába irányították. Ekkoriban a szülők házassága már nagyon labilis volt, válással végződött. A mamának hamarosan új élettársa lett, aki elhatározta, hogy majd megneveli B-t. Szinte mindennaposá váltak a verések. B-nek feltehetőleg már ekkor komoly epilepsziás rohamai voltak, amelyről a szülők azt gondolták, hogy direkt csinálja, ezért fegyelmezésként ismét megverték. Édesanyja új kapcsolatából született egy kislány, akit nem engednek B. közelébe, nehogy ártson neki. A kislány most 6 éves és feltehetőleg a megterhelt környezeti hatások miatt ambuláns pszichoterápiás kezelésre szorul. B. bátyjával való kapcsolata rendkívül feszült. A mama a B-vel való foglalkozás terhét áthárította nagyobbik fiára, aki ezt kényszerként éli meg, és szabadulni szeretne ettől a tehertől. B. édesapjával való kapcsolata a szülei válásakor gyakorlatilag megszakadt.

A küldő intézménytől azt az információt kaptam, hogy B-t sürgősen el kell távolítani a mamától, mert ők még „ilyen rossz anyát nem láttak”, és B-nél szuicid veszély állt fenn. Emellett B-nek veszélyes epilepsziás rohamai voltak, agressziója mellett szadisztikus fantáziák is megjelentek. Antiszociális viselkedészavar veszélye állt fenn, súlyos dadogása pedig megnehezítette számára a világgal való kommunikációt.

AZ ELSŐ INTERJÚ, CÉLMEGHATÁROZÁS

Az első interjú alkalmával jelen volt B., az édesanya, a nevelőapa és B. kishúga. B. szülei társaságában ha lehet, még zavartabb volt, mint előtte. Főleg a mama beszélt. A nevelőapa csak akkor válaszolt, ha személyesen neki címeztem a kérdést. Első beszélgetésünk az volt az érzésem, hogy B-nek úgy tudok segíteni, ha a családjának is megajánlom a segítséget. B. ugyanis mindenféle nehézsége ellenére láthatóan kötődött kishúgához, bátyjához és édesanyjához. Nevelőapját a mai napig nem tudja elfogadni. B. édesanyja találkozásunkkor már ott tartott, hogy B-t állami gondozásba adja. Az első fontos cél így magától értetődő volt: tehermentesíteni kell a családot, ugyanakkor segíteni is őket abban, hogy B-t elfogadják olyannak, amilyen, ha otthon van. A másik célként a szülők B. önállóbbá tételét tűzték ki. Az intervenciókat így két szalon indítottuk el:

- 1, közvetlen munka B-vel
- 2, támogatás nyújtása B. családjának.

ESETI MUNKA B-VEL

Első szakasz

A B-vel való közvetlen munka legelső lépése a fiú „megszelídítése” volt. B. hozzánk kerülésekor olyan volt, mint egy csapdába esett kis vadember. Ha nyúltam felé, kezét védekezőleg emelte maga elé, azt gondolta, hogy meg akarom ütni. Habzsolta az ételt, gyakran a rosszulétig ette tele magát. Ha mi már nem tettünk elé ennivalót, akkor bemászott a környékünkön lévő kertekbe és onnan próbált élelmet keríteni. (B-t otthonlétekor étel-ital nélkül kizárták a lakásból kora reggeltől késő estig, ezért a serdülőkorban lévő fiú feltehetőleg sokat éhezett.) B. nagyon nehezen oldódott, a rövid „igen-nem” válaszokon kívül nem nagyon lehetett belőle mást kipróbálni. Erőteljes agresszív késztetései voltak, amelyet a körülötte lévő tárgyak tönkretételében vezetett le. Ennek a nehéz időszaknak az átvészelését segítette, hogy B. 3 hétig egyedüli lakónk volt, így intenzívebben tudtunk figyelni rá. B. speciális szakiskolában tanult, ahol az első év végén kémiából megbuktatták. A pótvizsga pedig hozzánk kerülése után két héttel volt esedékes. B. nagyon szorongott, mi lesz vele, ha nem sikerül. Próbáltam megnyugtatni, mindent megteszünk még az előttünk álló két hétben, hogy sikerüljön. Ha ennek ellenére mégsem sikerül, majd kitalálunk valamit. Az volt az érzésem, hogy B. jelenlegi állapotában nem bírna elviselni egy kudarchelyzetet. Ennek megelőzése érdekében a vizsga előtt beszéltem B. tanárával, aki megértette a helyzetet és átengedte B-t a vizsgán. Itt persze felmerülhet a kérdés: etikus-e egy ilyen lépés? Én azonban utólagos értékelésem alapján is úgy gondolom, hogy nem volt más választásom. B. tudása alapján biztosan megbukott volna, ezt azonban labilis pszichés állapota miatt igen nehezen viselte volna el. Ne feledjük, épp erre az időszakra esik, mikor szülei végső kétségbeesésük miatt meg akartak válni B-től. A sikeres pótvizsga azonban boldoggá teszi B-t, végre sikerült neki valami. Hozzám való kötődését inkább viselkedésével, mint szavakban fejezte ki. Például mikor elkísértem az évnnyitóra, akkor, bár kamaszhoz méltóan próbált nyíltan nem odafigyelni rám (én is akceptáltam ezt, próbáltam észrevétlen maradni), de azért lopva mindig megnézte, megvagyok-e még. B. megismerkedésünktől tudta, hogy én hosszabb időre el fogok utazni, és addig egy kollégám foglalkozik vele. Az utolsó alkalommal, mikor találkoztunk, B. odadobott hozzám egy füzetet és röviden közölte, hogy ezt vigyem magammal, majd köszönés nélkül elfordult tőlem. Távollétem alatt kollégáim közvetítésével több levelet is kaptam B-től, az egyiket szó szerint idézem: „Milyen jó neked hogy most Hollandiába vagy irigyelek téked. mérnem vittél magadal hollandiába. Üdvözöllek téged irigyelek hogy jó szállodákba vagy. biztos jó ruhákba vagy és irigyellek hozzál nekem valamit.” B. nagyon várt vissza, kollégáim elmondásuk szerint nem tudtak közel kerülni hozzá. Megérkezésem után azonban B. olyan elutasítóan viselkedett velem, mint a kisgyermek édesanyjával ha az magukra hagyja egy időre őket. Hetekig nem vett tudomást rólam, míg végül egy kedves jelenet keretében megtört a jég. B. tanult a szobájában, mellé léptem, és megkérdeztem, mit csinál. B. tőle meglepő módon mélyen a szemembe nézett, kamaszos kedvességgel meglegyintette az arcomat, és azt mondta: na jól van. Ez a történet pecsételte meg közöttünk az igazi munkakapcsolatot.

Második szakasz

B-t a szociális munka eszköztára szerint próbáltam közvetett és közvetlen módon is segíteni. Újra kapcsolatba léptem a szülőkkel, a kórházi osztályon B-t kezelő orvossal, pszichológussal, illetve az iskolával, ahol B. tanult. A házon belül B. fejlesztése, támogatása a következő területen volt szükséges:

1. biztonságos légkör megteremtése, amelyben megnyílhat és destruktív viselkedése korrigálható
2. segítség a tanulásban

3. a társadalom szabályait közvetíteni felé
4. családja és közte kommunikációt elindítani.

B. a csoportos helyzetben, családjából hozott minta alapján gyakran került bűnbak szerepbe. Ezt hosszú ideig védekezés nélkül tűrte, illetve magában bosszút forralt a rá panaszkodókkal szemben. Biztattuk, mondja el ő is, hogyan látja a dolgokat. B. azonban visszahúzódott, és azt mondta: nincs véleménye. Lassan megértette, ilyenkor nem számon kérni akarjuk, hanem megérteni a cselekedeteit. B. 2 év után eljutott addig, hogy már képes véleményt mondani, megvédeni magát és a tetteinek az indítékáról beszámolni.

A négy szemközti helyzet B. számára talán még elviselhetlenebb, mint a csoport. Zavarban volt, a földet nézte, a kérdéseimre nem válaszolt. Eleinte természetes közegében próbáltam B-vel kapcsoltnak kerülni, pl. főzés közben stb. B. ilyenkor kevésbé volt zavart, könnyebben lehetett megközelíteni. Ebben az időben gyakran mentünk együtt ügyeket intézni. B. mindig (a mai napig) előre ment legalább tíz méterre. B. egyre nyitottabb és nyugodtabb lett a nálunk eltöltött idő alatt. Az első év után készülődtünk a nyárra, és eredeti megállapodásunk szerint B. hazament volna az egyhónapos nyári szünetire családjához. Ekkor azonban újra krízisbe került. Agresszív késztetési erők voltak, hogy nem tudott rajtuk uralkodni. Szadista fantáziáját állatok kíntásában realizálta, és azt is sejtette, hogy az otthon töltött hétvége alatt összeütközésbe került a rendőrséggel. Ezek után nem mertük hazaengedni. Segítséget kértünk az egyik hasonló intézménytől, ahol befogadták arra az egy hónapra, amíg mi bezártunk. A nyár után megállapodtunk B-vel, hogy minden héten egyszer leülünk beszélgetni. B. gyakran elbújt a beszélgetések elől, de hozzám való kötődése minden eddiginél intenzívebb lett. „Szerelmes” leveleket kaptam tőle. Ezeket általában olyan helyzetben adta oda, mikor már nem tudtunk beszélni róla. (Mér az utcán voltam, mert indultam, vagy ő ment éppen valahová. Az egyik alkalommal bedobta a levelét az irodába, ahol ültem, majd kirohanta kertbe. Utánamentem. Ő azonban nem akart meghallgatni, azt kérte, írjak én is neki. Pszichológus munkatársaimmal való konzultáció után a következőt írtam neki: Nagyon örülök fejlődésének, annak, hogy képes kifejezni érzéseit, de fontos lenne, hogy erről beszéljünk. Később kiderült: B. rajtam próbálta ki, visszautasítják-e a levelét, amelyben érzelmeiről ír. Hamarosan azzal az ötlettel hozakodott elő, hogy levelet szeretne írni édesanyjának. Ez volt az a pont, amikor B-vel és családjával folytatott munkám a valóságban is összeért. Az édesanya megdöbbsent B. levelén, azt kérdezte, most mit csináljon. Megkérdeztem, mit szeretne tenni. Ő azt válaszolta, hogy semmiképpen nem akar írni B-nek. Végül abban maradtunk, hogy megemlíti B-nek, hogy megkapta a levelét. Érezhetően javult a kapcsolat B. és családja között. B. egyre inkább meg tudta különböztetni a helyes és helytelen dolgokat egymástól. Erre utal a következő történés is. B. iskola után nem jött haza. Nagyon aggódtunk érte, mert attól féltünk, hogy epilepsziás roszullét miatt marad el. Felhívtam a kórházakat, rendőrséget, szüleit. B-ről azonban senki nem tudott. Végül B. több órás késéssel jött, egy másik kliensünkkel együtt, aki B-vel ellentétben bejelentette, hogy később jön. Megérkezésükkor mindkét fiatalat félrehívtam. B-nek elmondtam, hogy mennyire aggódtam érte, és hány helyen érdeklődtem iránta. B. felkiáltott: Úristen! Ezután B. barátja aggódni kezdett, biztosan őt is hibáztatom. Mielőtt bármit mondhattam volna, B. nagyon komolyan rám nézett és felnőtthöz méltóan azt mondta: Én vagyok a felelős mindenért, ő nem tehet róla. Én felejtettem el szólni! Büszke voltam rá, hiszen tudom, hogy idáig nagyon hosszú és keserves út vezetett. B. hozzánk kerülése előtt az utcán töltött órák alatt rossz bandákba keveredett. Az ép értelmű, deviáns fiatalok B. elmondása szerint gyakran használták fel B-t különböző heccekre. B. meglátásom szerint mindent megtett azért, hogy elfogadják. Ő komolyan hitte azt, ha a többiek utasítására például megver egy járókelőt, akkor az jó vicc (hiszen a referenciának számító bandatagok is nevettek. Attól tartok, ők inkább B. „mulyaságán” vigyorogtak.) Nálunk is ilyen módon akarta a többiek szimpátiáját elnyerni. Néha támogatásra talált, de többnyire társai (persze a mi hatásunkra) keményen bíralták cselekedeteit. B. a csoportmunka során kapott visszajelzések alapján kezdett el fejlődni, ekkor következett be viselkedésében az a változás, melyet édesanyja így foglalt össze: sokkal nyugodtabb,

itthon is jól elvan. Ma már nem rettegünk attól, hogy mi lesz, ha hazajön. B. nehezen viseli a feszültségeket a mai napig. Régebben próbált nem tudomást venni a vitákról, nem belevonódni a feszültségektől terhes helyzetekbe. Még munkánk kezdetén, az egyik megbeszélés alkalmával az akkori vezető és az egyik stábtag között vita kerekedett. B. ekkor leült a földre a lábam elé, majd egyszer csak felkiáltott: ne tessék már veszekedni. Ma már hasonló helyzetben (nem túl gyakran) előfordul, hogy ő is elmondja a gondolatait a megvitatásra kerülő kérdéstről.

ÖSSZEGZÉS

Ezek alapján azt gondolom, sikerült B. számára olyan meleg, biztonságos légkört nyújtani, amellyel deviáns viselkedése korrigálható és amelyben kifejezheti magát. A társadalom szabályai ugyan még nem váltak belsővé nála, de a mi (társai és a személyzet) kedvünkért egyre kevesebbszer csinál bajt. Sőt, egy új kliensünknek, aki szintén hajlamos a devianciára, ő próbálja a társadalom normáit közvetíteni. Azonban van, amikor túl nagy a kísértés, és nem tudnak ellenállni. B. ebben a helyzetben megmutatja az új fiúnak, hogyan kell a stáb adta segítséget kihasználni. B. a gyógypedagógiai fejlesztésnek köszönhetően akadálytalanul végzi az iskolát, logikai készsége sokat fejlődött (ő az egyik fő sakkmeister).

ESETMUNKA B. CSALÁDJÁVAL

A fentiek mellett célunk volt B. és családja között a kapcsolatot legalább az elviselhetőségig optimalizálni. B. családjához kezdetben 2 hetenként, később havonta 1 1/2 órára mentem ki. Legelső látogatásomkor a mama fogadott, a család többi tagja elment otthonról. Később a nevelőapa ugyan megérkezett, de a mama nem tudta a beszélgetésünkre becsalni. Hosszú ideig látogatásaimkor csak a mamával tudtam beszélni. Elbeszéléseiből kiderült számomra, hogy a családtagok nem kommunikálnak egymással, jóformán semmit nem tudnak egymásról, csak egymás mellett élnek. A családban a negatív indulatok B-re, a pozitív indulatok pedig kishúgára kerülnek. Egyéves munkába került, mire a családtagok annyira megbíztak bennem, hogy hajlandóak voltak velem nyíltan beszélni B-vel kapcsolatos érzéseikről. B. édesanyja elmondta, hogy ő legszívesebben eldugná egy pincébe, hogy senki ne lássa. Kilátástalannak tartja a helyzetet: ennek soha nem lesz vége. Ez nem olyan, mint egy tüdőgyulladás, ez a gyerek soha nem lesz egészséges. B. nevelőapja eleinte nem szólalt meg, csak figyelt. Azonban mikor arra kérdeztem rá, mikor figyeltek fel először a fiú epilepsziás rohamára, kiderült, ezzel kapcsolatban milyen mély büntudat él a nevelőapában. Elmondása szerint akkor volt B-nek először epilepsziás rohama, amikor ő megfegyelmezte, mert nem akart rendet rakni a szekrényben. B. bátyja máig indulatosan hozzáteszi a történehez: „Én lakok egy szobában az öcsémmel, éveken át azt lestem éjszakánként, hogy mikor van rohama, mikor kell kihúznom szobából, hogy legalább ne oda pisiljen. Nem merek vendéget sem hívni, mert nézze meg hogy néz ki az a szoba. Addig nem állok neki szépíteni, amíg az öcsém ilyen vandál.” Beszélgetésünkkor azt is elmondták, hogy azért nem akartak velem beszélni, mert attól féltek, hogy majd én is letolom őket. Próbáltam megértetni velük, én nem akarom minősíteni őket (mire fel is tenném), abban szeretnék segíteni nekik, hogy találjunk egy olyan megoldást amely nekik és B-nek is jó (B. ezen a beszélgetésen nem vett részt). Abban maradtunk, hogy B. csak két hetenként megy haza hétvégére, így lesz egy nyugodt hétvégéjük, amikor hazamegy, akkor megpróbálják jobban tolerálni furcsaságait, viselkedését. A báty azt is megígérte, hogy azon a hétvégén, amikor B. otthon lesz, foglalkozik vele egy kicsit. Úgy gondoltam, hogy B-nek is előnyösebb lesz, ha ugyan időben kevesebb időt tölt otthon, de azt kellemesebben. Fontos volt ez azért is, mert a családnak szembesülnie kellett azzal is, hogy B. távollétében is vannak olyan konfliktusaik, amit nem tudnak megoldani.

Az ügyintézésben is segítenem kellett a családot. (Közvetett beavatkozás.) Egy időre teljesen átvettem a mamától B. ügyének az intézését. Szüksége volt a tehermentesítésre ilyen szinten is. Sokat beszélt sérelmeiről is. Mindenki támadja őt, hogy rossz anya. Neki senki nem mond semmit. Biztattam, mindenhol kérdezze meg azt, ami érdekli. Próbáltam közvetett módon is segíteni. Pl. beszéltem B. kezelőorvosával, ne ítélje el az anyát, mert ha ambivalens is, de harcol a beteg fiáért. Ezután elmentünk a kezelőorvoshoz, akit az anya végre kifaggathatott fia betegségéről, kilátásairól. Később a mama már csak segítséget kért (hogyan kell a leszázalékolást elintézni, kitől kell az emelt szintű családi pótlékot igényelni stb.).

ÖSSZEGZÉS

Két év intenzív segítségnyújtás után úgy tűnik, B-t elfogadják, tolerálják. Az első nyárral ellentétben már természetes volt számukra, hogy B. otthon tölti a nyarat.

A mama képessé vált anyai funkcióit felvállalni. Emellett azonban további nehézségeket kell leküzdenie a családnak, pl. mi lesz B-vel, ha az iskolát befejezi.

Mindent összevetve B. ugyan nagyon sokat fejlődött, de önálló életvitelre még nem képes. További fejlesztése, támogatása szükséges. Családjával a kapcsolat nem ideális, de már elviselhető. Azt hiszem, a kitűzött célokat a lehetőségekhez mérten B. esetében sikerült elérni. A jövője biztosított lenne egy kiscsoportos lakóotthonban, ahol kis segítséggel viszonylag önállóan élhetne.